

УДК 811.161.3:82:003.086

Вольга Мікалаеўна Шаршнёва*канд. філал. навук, дац., дац. каф. агульнага і славянскага мовазнаўства
Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. А. Куляшова***Volha Sharshniova***Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of General and Slavonic Linguistics
of Mogilev State A. A. Kuleshov University***ПРАГМАТЫЧНЫ ПАТЭНЦЫЯЛ ГРАФІКА-ПУНКТУАЦЫЙНАЙ АРГАНІЗАЦЫІ
МАСТАЦКАГА ПРАЗАІЧНАГА ТЭКСТУ**

Дзеіца паняцце прагматычнага патэнцыялу мастацкага тэксту, указваецца роля графічных сродкаў, дзякуючы якім аўтар атрымлівае дадатковыя магчымасці акцэнтацыі найбольш важных у камунікатыўных адносінах элементаў выказвання для мэтанакіраванага ўздзеяння на адрасата. Прапануецца агульная характарыстыка сродкаў графічнай выразнасці, якія ўяўляюць сабой стылістычна значныя адхіленні ад графічнага стандарту ці арфаграфічнай нормы і ўтвараюцца як на моўнай, так і на пазамоўнай аснове. Для сістэмнага апісання графіка-пунктуацыйнай індывідуальнасці пісьменнікаў выкарыстоўваецца паняцце «графон». Адзначаецца, што выяўленне прагматычнай дынамікі пунктуацыйных знакаў указвае на зараджэнне новых тэндэнцый у беларускай філалогіі наогул і ў беларускай пунктуацыі, лінгвапрагматыцы, лінгвастылістыцы ў прыватнасці.

Ключавыя словы: прагматычны патэнцыял, графіка-пунктуацыйная арганізацыя тэксту, мастацкі тэкст, праявічны тэкст, пунктуацыя, пунктуацыйныя знакі, сродкі выразнасці, графон.

The Pragmatic Potential of the Graphic-Punctuation Organization of the Literary Prose Text

The article gives the concept of the pragmatic potential of a literary text, indicates the role of graphic means, thanks to which the author receives additional opportunities to accentuate the most important elements of expression in communicative relations for purposeful influence on the addressee. A general characteristic of the means of graphic expressiveness is proposed, which represent stylistically significant deviations from the graphic standard or spelling norm and are formed both on a linguistic and non-linguistic basis. For a systematic description of the graph-punctuation individuality of writers, the concept of graphon is used. It is noted that the identification of the pragmatic dynamics of punctuation marks indicates the emergence of new trends in Belarusian philology in general and in Belarusian punctuation, linguopragmatics, linguistics in particular.

Key words: pragmatic potential, graphics-punctuation organization of the text, artistic text, prose text, punctuation, punctuation marks, means of expression, graphon.

Уводзіны

Праблема графічнага афармлення мастацкага тэксту ўяўляе несумненную цікакасць для лінгвістычнай стылістыкі і для лінгвістыкі ў цэлым. У той час як у мове наогул графіка перш за ўсё з'яўляецца сродкам замацавання інфармацыі, у мастацкім творы, дзе любая адзінка адфанемы да сінтаксічнай канструкцыі патэнцыйна экспрэсіўная, графічныя сродкі перадаюць прагматычную інфармацыю, з'яўляючыся такім чынам адным са спосабаў уздзеяння на адрасата пісьмовай мовы. Спецыфічнае выкарыстанне графічных сродкаў у тэксце прыцягвае ўвагу чытача да формы выказвання, актуалізуючы яго змест. Форма пры гэтым становіцца прагматычна значнай і, узаемадзеінічаючы са значэннем графічна выдзе-

ленай лексічнай адзінкі, семантычна ўскладняе яе.

У тэкстах найноўшай беларускай прозы (канец XX – пачатак XXI ст.) актуалізуюцца тэндэнцыі нерэгламентаванага (нестандартнага) выкарыстання розных прыёмаў, заснаваных на графічнай сістэме пісьмовай мовы, што дае права даследаваць графіку з пункту гледжання камунікатыўна-прагматычнага падыходу як эфектыўны фактар моўнай камунікацыі.

Уся разнастайнасць маўленчых формаў і графічных прыёмаў ажыццяўляецца на фоне агульнай лібералізацыі моўных нормаў, розных інавацый, многія з якіх актыўна дэманструюць адмаўленне ад традыцыйных правілаў. Розныя спосабы графічнага афармлення тэксту і пунктуацыйныя

знакі пачынаюць адыгрываць значную ролю ў стварэнні і інтэрпрэтацыі мастацкага твора. Адбываецца змена функцыянальнага і прагматычнага патэнцыялу знакаў прыпынку, пашыраюцца іх тэкставыя функцыі: знакі прыпынку выкарыстоўваюцца як адзін са сродкаў стварэння экспрэсіі, перадачы дадатковых сэнсаў і, што значна, разам з іншымі графічнымі сродкамі могуць уключацца ў афармленне знешняй структуры тэксту, удзельнічаць у пераўтварэнні яго візуальнага аблічча. Прычым варта заўважыць, што асабліва ўвага надаецца парадасальным асаблівасцям, процілеглым моўнай сістэме і коду, сфармуляванаму ў свядомасці чытачоў.

Мэта артыкула – даць тэарэтычнае абгрунтаванне і ілюстрацыйнае пацвярджэнне прагматычнага патэнцыялу графіка-пунктуацыйнай арганізацыі мастацкага тэксту.

Паняцце прагматычнага патэнцыялу

Наяўнасць прагматычнага патэнцыялу мастацкага праявінага тэксту адзначаецца многімі лінгвістамі. На думку А. У. Дарджыевай, пад прагматычным патэнцыялам разумеецца карэляцыя паміж выбарам моўнага матэрыялу адпраўнікамі тэксту і іх маўленчымі паводзінамі, а таксама магчымасць актуалізацыі нюансаў сэнсу моўных адзінак ва ўмовах маўленчых зносін [1].

В. Н. Камісараў разумеє пад прагматычным патэнцыялам «здольнасць тэксту рабіць пэўны камунікатыўны эфект, выклікаць у рэцэптара прагматычныя адносіны да паведамлення, інакш кажучы, ажыццяўляць прагматычнае ўздзеянне на атрымальніка інфармацыі» [2, с. 209].

Камунікатыўна-прагматычны патэнцыял моўных сродкаў мастацкага тэксту І. П. Кудравых успрымае як адлюстраванне індывідуальна-метафарычнай карціны свету пісьменніка і сцвярджае, што «структура тэксту не заўсёды ідэнтычная характару выказвання, бо не заўсёды сродкамі мовы можна выказаць увесь аб'ём лагічных паняццяў. Устанавіць праўдзівы сэнс твора як цэласнага ўтварэння можна толькі ў ходзе функцыянальнага аналізу ўсіх яго адзінак» [3, с. 74].

І. Р. Гальперын лічыць, што прагматычная ўстаноўка вынікае з характару самой тэкставай інфармацыі, якая паведамляе

чытачу індывідуальна-аўтарскае разуменне адносінаў паміж з'явамі і іх значнасці ў сацыяльным, эканамічным, палітычным жыцці народа [4].

На думку У. Л. Наера, прагматычны змест тэкста ўзнікае на аснове прагматычнай устаноўкі, распрацоўвае і развівае яе, паведамляючы пэўную накіраванасць, і ва ўзбагачаным канкрэтызаваным выглядзе даносіць яе да адрасата [5].

А. В. Фёдараў пацвярджае, што «матэрыяльнай формай прагматычнай устаноўкі з'яўляецца тэкст, а асноўным яе правадніком – своеасаблівае выкарыстанне моўных і стылістычных сродкаў нацыянальнай мовы, у тым ліку сюжэтно-кампазіцыйная пабудова маўленчага твора» [6].

Прагматычныя характарыстыкі мастацкага тэксту падпарадкаваны агульнай функцыянальнай накіраванасці – эстэтычнаму ўздзеянню на рэцэпіента. У гэтых адносінах уяўляецца каштоўным усведамленне і асэнсаванне стылістычнай нагрукі, характэрнай для графіка-пунктуацыйнага моўнага ўзроўню. Варта пагадзіцца з І. П. Зыранавай, якая сцвярджае, што дзякуючы выкарыстанню графічных сродкаў аўтар «атрымлівае дадатковыя магчымасці акцэнтацыі, падкрэслівання найбольш важных у камунікатыўных адносінах элементаў выказвання, што спрыяе мэтанакіраванаму ўздзеянню на адрасата, якое залежыць не толькі ад зместу, але і ад формы, ад арганізацыі тэксту» [7, с. 28–29].

Стваральнік зыходнага тэксту выбірае канкрэтныя лінгвістычныя сродкі, якія найлепшым чынам служаць для рэалізацыі камунікатыўнай мэты паведамлення. Такім чынам, кожны тэкст мае свой прагматычны патэнцыял.

Агульная характарыстыка сродкаў графічнай выразнасці

Прагматычныя мэты графічнага выдзялення заключаюцца ў павышэнні вербальнага ўплыву выказвання і, адпаведна, у дасягненні ўзаемаразумення паміж аўтарам і чытачом. Інакш кажучы, стваральнік тэксту накіраваны на атрыманне ад успрымальніка тэксту камунікатыўна-прагматычнай згоды, што, па сутнасці, і з'яўляецца мэтай камунікацыі.

Пад графічнымі выразнымі сродкамі разумеюць стылістычныя прыёмы, якія ўяў-

ляюць сабой стылістычна значныя адхіленні ад графічнага стандарту ці арфаграфічнай нормы. Сродкі графічнай выразнасці разнастайныя. Яны ўтвараюцца як на моўнай (стылістычнае ўжыванне вялікай літары і знакаў прыпынку, стылістычна значнае парушэнне арфаграфічнай формы), так і на пазамоўнай (выкарыстанне шрыфтоў, колеру, размяшчэнне тэксту на плоскасці) аснове [8, с. 4]. Для іх абазначэння ў сучаснай лінгвістыцы І. У. Арнольд выкарыстоўвае тэрмін «графічныя стылістычныя сродкі» [9, с. 13], пад якім разумее выкарыстанне графічных сродкаў друкаванага тэксту з мэтай перадачы канататыўнай часткі ўсяго, што звязана з эмацыйнай, экспрэсіўнай і функцыянальна-стылістычнай інфармацыяй.

Паколькі паняцце «графіка-пунктуацыйны» выходзіць далёка за межы выкарыстання знакаў прыпынку ў іх класічным успрыманні, то для сістэмнага апісання графіка-пунктуацыйнай індывідуальнасці аўтараў сучаснай прозы дарэчным бачыцца выкарыстанне паняцця *графон*, якое тлумачыцца як «фігура маўлення, якая заключаецца ў наўмысным і прагматычна матываваным адхіленні ад нарматыўнага графічнага і/або арфаграфічнага аблічча слова для дасягнення якога-небудзь стылістычнага эфекту. Сродкамі рэалізацыі гэтай фігуры (яе разнавіднасцямі) з'яўляюцца шрыфтавыя вылучэнні, курсіў, факультатыўныя двукоссі, разрадкі, дэфісацыя, увядзенне ў тэкст іншародных знакаў, напісанне вялікай літары замест малой, адхіленне ад арфаграфічнай або пунктуацыйнай нормы, фігурнае размяшчэнне тэксту на плоскасці ліста, а таксама сумяшчэнне вышэйзгаданых спосабаў у розных камбінацыях» [10, с. 108].

Трэба сказаць, што ў сучаснай мастацкай прозе графон дастаткова распаўсюджаны і валодае разнастайнымі стылістычнымі адценнямі, пацвярджэннем чаму могуць стаць наступныя прыклады:

Чаму ўсё навакольнае, уся прырода, якую я так люблю, абыякавая да майго гора? Чаму не абураюцца ветрам, дэджам, градам? Чаму-у-у? (Г. Марчук, «Кветкі правінцыі»);

Цікавыя, магчыма, высновы. Першая: сустракаюць нас, як заўсёды – па адзенні. Другая: досыць складаная тэхніка (той жа камп'ютар) даеца куды лягчэй, чым э-ле-

мен-тарная ветлівасць. Я нават ведаю, чаму. Бо без камп'ютара таму ж чыноўніку цяпер ніяк, а без павагі да людзей – можна. Аж... пакуль яны церпяць. Трэцяя...

Трэцяя выснова самая крыўдная, бо ў нашым грамадстве за апошнія сто (!) гадоў змянілася зусім нямнога (В. Доўнар, «Кто был никем...»);

*Як жа хочацца пабываць у бацькоўскай хаце! Рыпучая брамка. Травяная сцяжынка. Ганчак, дзверы ў сенцы, дзверы ў хату. Каля печы – **Мама**, за сталом – **Бацька** (У. Ліпскі, «Спадзяюся – не спадзяюся»);*

*«Ты павінна насіць акуляры і сядзець на першай парце!» – яна і сядзела за той першай партай у нязграбных акулярах з чорнай аправай, дзяўчынка **Дай-Спісаць**, але зрок усё роўна працягваў падаць... (А. Брава, «Дараванне»);*

*Неўзабаве пасля размовы пра беларускі горад у яго (Ганса. – В. Ш.) і **ПАЧАЛОСЯ** (А. Брава, «Дараванне»);*

«З ДНЕМ НАРАДЖЭННЯ!» – было напісана на пакамечанай паперцы рукой трынаццацігадовага хлопчыка, які не ўмеў чытаць, але сёння ўначы выратаваў Мару з агню (А. Беланожка, «Паштоўка»).

Выкарыстанне злучка (*Чаму-у-у?; э-ле-мен-тарная*), уключэнне ў тэкст аўтарскага знака прыпынку (!), напісанне з вялікай літары слоў *Мама* і *Бацька*, праз злучок і з вялікай літары *Дай-Спісаць*, поўнаасцю з вялікіх літар слова *ПАЧАЛОСЯ*, акцэнт на памылковым запісе (*З ДНЕМ НАРАДЖЭННЯ*) – усе прыклады адхілення ад арфаграфічных нормаў звяртаюць на сябе ўвагу сваёй экспрэсіўнай насычанасцю, абавязковай наяўнасцю імпліцытнага зместу.

Сярод сродкаў графічнай выразнасці асобае месца займаюць пунктуацыйныя знакі. Па сутнасці, пунктуацыя – гэта невербальны кампанент мастацкага тэксту, дадатковая семіятычная (невербальная) сістэма, якая выкарыстоўваецца ў пісьмовых зносінах і выконвае інтэрпрэтацыйную і рэгуляцыйную функцыі з пункту гледжання камунікатыўна-прагматычнага падыходу.

Менавіта камунікатыўна-прагматычны падыход да мастацкага тэксту і яго кампанентаў адкрывае перспектывы прынцыпова новага разумення, апісання і класіфікацыі графіка-пунктуацыйных з'яў і фактаў. Пры-

чым «адны з фактаў выкарыстання пунктуацыйных знакаў, сродкаў і прыёмаў праяўляюцца як заканамернасць; другія – як тэндэнцыя; трэція – як рыса індывідуальнага стылю або спосаб рашэння аднамомантнай задачы ў межах асобнага твора. Але заўсёды ў пунктуацыі мастацкага тэкста знаходзіцца нешта такое, што можа служыць “кропкай апоры” для выяўлення глыбіннага сэнсавага зместу тэксту» [11, с. 21].

Цікавае да праблем пунктуацыі асабліва прыкметна на ўзроўні мастацкага тэксту, таму што адлюстроўвае спецыфічныя рысы яго графічнай арганізацыі, а таксама дапамагае глыбей зразумець, убачыць і ўспрыняць у тэксце ўсе адценні аўтарскай задумы.

Апісанне графіка-пунктуацыйнай сістэмы беларускай мастацкай літаратуры ў камунікатыўна-прагматычным аспекце накіроўвае на разгляд пунктуацыі як аб’екта лінгвістычнага вывучэння, нармалізатарскай і інтэрпрэтацыйнай дзейнасці. У сучаснай тэорыі і практыцы пунктуацыі склаліся розныя падыходы ў тлумачэнні канкрэтнага ўжывання пунктуацыйных знакаў і графіка-пунктуацыйных сродкаў. На думку Н. Л. Шубінай, менавіта комплексны падыход да апісання пунктуацыі мастацкага тэксту прадугледжвае вывучэнне ўсяго набору пунктуацыйна-графічных сродкаў: сінграфем (пунктуацыйных знакаў у іх традыцыйным разуменні), супраграфем (шрыфтавое вар’іраванне, гарызантальны і вертыкальны прабелы, абзацны водступ) і тапаграфем (спосабы размяшчэння тэксту на старонцы) [12].

Выяўленне прагматычнай дынамікі пунктуацыйных знакаў указвае на зараджэнне новых тэндэнцый у беларускай філалогіі наогул і ў беларускай пунктуацыі, лінгвапрагматыцы, лінгвастылістыцы ў прыватнасці. Больш за тое, пунктуацыйныя знакі займаюць асаблівае месца ў сістэме прагматычна насычаных моўных адзінак, здольных перадаваць імпліцытнае значэнне.

Імпліцытны характар пунктуацыі заўсёды эматыўны і абумоўлены прагматычнымі прычынамі: жаданнем перадаць скрытую ацэнку аўтара, дасягнуць пэўнага эстэтычнага эфекту, непасрэдна звязанага з функцыяй мастацкага тэксту; імкненнем уздзеінічаць на пачуцці і думкі адрасата, падказваючы наяўнасць дадатковага сэнсу і па-

казваючы на неабходнасць яго ўспрымання. З пазіцый тэорыі тэкставай пунктуацыі апошняя тлумачыцца як «іерархічная сістэма адзінак, якая арганізуе тэкст шляхам аб’яднання, члянэння, выдзялення і разгортвання моўных элементаў, увасабляючы, такім чынам, уяўленне аўтара пра свет у выглядзе дэталізаванай моўнай карціны» [13, с. 9].

Менавіта пунктуацыя з’яўляецца не толькі тэкстаўтваральным, але і экспрэсіўным сродкам выказвання. З экспрэсіўнымі магчымасцямі пунктуацыі непасрэдна звязаны яе прагматычны патэнцыял. На думку В. А. Маславай, экспрэсіўнасць – гэта «інтэгральны вынік такіх планаў, як эматыўнасць, вобразнасць, ацэначнасць, інтэнсіўнасць, стылістычная маркіраванне, структурна-кампазіцыйныя падтэкставыя з’явы» [14, с. 186].

Існуючыя падыходы да вывучэння праблем экспрэсіўнасці і эмацыянальнасці мастацкага тэксту пацвярджаюць той факт, што сродкамі фарміравання экспрэсіўнасці тэксту з’яўляюцца матывы аўтара, значнасць для яго камунікатыўнай задачы, важнасць асэнсавання і чытання дадатковага, міжрадкавага зместу, уяўленне аб адрасаце, адносіны аўтара да адлюстраваных у тэксце аб’ектаў і падзей, да моўных сродкаў. На думку даследчыкаў, у мастацкім творы пунктуацыйныя знакі залежаць ад волі аўтара: усе свае пачуцці, думкі, значную інфармацыю пісьменнік даносіць да чытачоў з дапамогай знакаў прыпынку. Цікавымі ў адносінах прагматычнай насычанасці шматкроп’я ўяўляюцца наступныя прыклады:

Ціхі час у бальніцы пачынаецца ў 3 (у сэнсе, у 15), а бліжэй да 17 – палаты ажываюць: хворыя (і ўсё адно – жанчыны!) прыбіраюцца, малююць «на мордах твары» (даруйце: выраз – ад іх) і па чарзе прыпадаюць насамі да шыбаў: можа, хто прыйшоў? Кожная, ну, зразумела ж, выглядае, чакае сваіх – дзяцей, бацькоў, сяброў. І – заадно, кradком – мужыка Тамары, бо ён... (Інтрыга. – В. Ш.);

Зрэшты, апісваць, які ён, – толькі паперу псаваць. Хіба слоўцам адным – прыгожы. Настолькі, што вачэй не адвесці.

– Дзіўна, – шэпчаўца супалатніцы. – На ёй – ну нічога ж... (Пошук слова для адэкватнай ацэнкі, нежаданне выказваць абразу ўслых. – В. Ш.);

Жывая каракаціца побач з ім. А бач ты, якога мужыка адхапіла.

Што яшчэ «дзіўней» («ну дурніца ж!») перад прыходам яго – марафет не наводзіць, насустрач не бяжыць, шчасця свайго – зусім не цэніць.

Бо, як высветлілася, не мае: прыгажун яе пісаны з дзесяці гадоў сямейнага жыцця працаваў пяць разоў... па два месяцы. (Нечаканае тлумачэнне прычыны. – В. Ш.);

І болей – ужо не будзе: апошнім разам яго па блаце, за хабар, у прыватную фірму ўваткнулі – вадзіцелем. Усяго і спраў, здавалася, што ў адным месцы тавар забраць і ў другое завезці.

Ён жа яго... «згубіў» – па дарозе. На жонку (двое малых) доўг навесіў.

Пра такіх, мусіць, продкі нашы казалі, што муж – не вуж, а кровачку вып’е? (Абагульненне. – В. Ш.) (В. Доўнар, «Муж – не вуж...»).

Менавіта шматкроп’е дапамагае аўтару стварыць кантрасны вобраз прыгожага мужчыны з пачварным характарам, а чытачу даць пэўны час для ўласнай інтэрпрэтацыі прачытанага. Відавочна, што задача ўспрымальніка тэксту заключаецца ў правільным асэнсаванні знакаў, з дапамогай якіх аўтар вылучыў найбольш значныя часткі выказвання, і, адпаведна, адэкватным успрыняцці гэтай інфармацыі.

Сукупнасць сродкаў вобразнасці, эмацыянальнасці, ацэначнасці, стылістычнай выразнасці, інтэнсіўнасці, а таксама структурна-кампазіцыйных і пунктуацыйных сродкаў утварае агульны інтэгральны механізм фарміравання экспрэсіўнасці тэксту. Адлюстроўваючы ў пісьмовым тэксце дынаміку маўлення, пунктуацыйныя знакі перадаюць не проста рытмічную структуру выказвання, але і эмацыянальна-ацэначныя прагматычныя нюансы аўтарскай інтанацыі.

Па сутнасці, усе вобразы маўленчай рэпрэзентацыі пунктуацыйна-графічных сродкаў так ці інакш звязаны з паняццем «аўтарская пунктуацыя», пад якой разумеюцца асаблівасці пунктуацыйна-графічнага афармлення тэксту, якія ўласцівыя таму ці іншаму аўтару (набор выкарыстаных ім знакаў, пераважнае ўжыванне аднаго ці некаторых з іх, удакладненне альбо змяненне функцый гэтага знака) і носяць індывідуальны характар.

Аўтарская пунктуацыя абумоўлена стылістычнай задумай тэксту, узмацняе яго сэнсавы кампанент. Аналіз аўтарскай пунктуацыі сведчыць аб узмацненні тэндэнцыі да скарачэння тэкставай прасторы пры захаванні (або нават павелічэнні) інфармацыі. Сучасная пунктуацыйная сістэма – гэта функцыянальна адаптыўная сістэма пісьмовага маўлення, абумоўленая зменамі ў соцыуме. У выніку, з аднаго боку, адбываецца пэўнае парушэнне правілаў пунктуацыі; з другога боку, пунктуацыя дае аўтару значныя мастацкія магчымасці, і яе дарэчнае, умелае выкарыстанне пераўтвараецца ў дзейсны сэнсавы і стылістычны сродак.

Менавіта мастацкія тэксты з выкарыстаннем аўтарскіх знакаў прыпынку (і шырэй – аўтарскіх метаграфічных сродкаў, графонаў) можна лічыць эксперыментам у галіне мастацкай літаратуры. Выкарыстанне спецыфічных пунктуацыйна-графічных сродкаў адлюстроўвае камунікатыўна-прагматычныя задачы аўтара, дае чытачу свабоду інтэрпрэтацыі сэнсу тэксту, што прыводзіць да стварэння новага спосабу адлюстравання мастацкага ўспрымання свету і арганізацыі пісьмовага маўлення. Аўтарская пунктуацыя з’яўляецца стылістычна маркіраванай, г. зн. апраўданай стылем, жанрам і кантэкстам твора.

Заклучэнне

Такім чынам, аналіз прагматычнага патэнцыялу графіка-пунктуацыйнай арганізацыі мастацкага тэксту ўяўляецца надзвычай важным, таму што ўсе элементы графіка-пунктуацыйнай сістэмы спрыяюць аб’яднанню структурных адзінак тэксту ў эмацыянальна-эстэтычныя інфармацыйныя блокі; указваюць на характар адносін паміж моўнымі сэнсавымі кампанентамі ў складзе блокаў; з’яўляюцца спецыфічнымі маркерамі важных, змястоўных, імпліцытна насычаных пазіцый, паказваючы вербальна не выражаныя адносіны аўтара да пададзенай ім інфармацыі. Аўтары мастацкіх твораў выкарыстоўваюць механізмы вар’іравання плоскасці і прасторы тэксту, спрыяючы больш адэкватнаму прачытання мастацкага тэксту, звужаючы (або, наадварот, пашыраючы) межы суб’ектыўнай чытацкай інтэрпрэтацыі.

Асобае графічнае афармленне дазваляе зашыфраваць аўтарскую інтэнцыю і дае

магчымасць разнастайных інтэрпрэтацый, дзякуючы чаму прастора мастацкага тэксту аказваецца напоўненай безліччу сэнсаў і падтэкстаў, адначасова агульных для ўсіх чытачоў і адметных, індывідуальна асэнсаваных для кожнага паасобку.

Суб'ектыўнае ўспрыманне прагматычнай насычанасці таго ці іншага графіка-пунктуацыйнага знака матывуе пісьменніка адхіляцца ад агульнапрынятых правілаў, аднак індывідуальнасць іх ужывання заключаецца зусім не ў парушэнні пунктуацыйнай сістэмы, не ў ігнараванні традыцыйных значэнняў пэўных знакаў, а ва ўзмацненні іх значнасці як дадатковых сродкаў пера-

дачы думак і пачуццяў у мастацкім тэксце, у пашырэнні межаў іх выкарыстання.

Графіка-пунктуацыйныя сродкі мовы актыўна пазначаюць розныя тэкставыя інавацыі і істотна пашыраюць сістэму інтэраваных уяўленняў аб візуальным вобразе беларускай найноўшай мастацкай прозы.

Аўтарская манера выкарыстання пунктуацыйна-графічных знакаў з'яўляецца індывідуальнай, прагматычна маркіраванай. Менавіта з дапамогай візуальнай рэпрэзентацыі пісьменнікі ствараюць пэўны эмацыйнальны настрой, які дазваляе ўзмацніць уздзеянне на чытача.

СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ

1. Дорджиева, Е. В. Языковые средства создания прагматического потенциала английского художественного текста : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Е. В. Дорджиева. – Пятигорск, 2005. – 179 л.
2. Комиссаров, В. Н. Теория перевода / В. Н. Комиссаров. – М. : Высш. шк., 1990. – 253 с.
3. Кудреватых, И. П. Коммуникативно-прагматический потенциал языковых средств художественного текста как отражение индивидуально-метафорической картины мира писателя / И. П. Кудреватых // Русский язык: система и функционирование. К 100-летию Белорусского государственного университета : материалы IX Междунар. науч. конф., Минск, 19–20 окт. 2021 г. / редкол.: И. С. Ровдо (гл. ред.) [и др.]. – Минск : БГУ, 2021. – С. 69–75.
4. Гальперин, И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М. : Наука, 1981. – 138 с.
5. Наер, В. Л. Прагматика текста и ее составляющие / В. Л. Наер // Прагматика и стилистика. – М., 1985. – Вып. 245. – С. 4–13.
6. Федоров, А. В. Основы общей теории перевода / А. В. Федоров. – М. : ФИЛОЛОГИЯ ТРИ, 2002. – 416 с.
7. Зырянова, И. П. Прагматическая интерпретация графических средств в художественном тексте / И. П. Зырянова // Вестн. Кург. гос. ун-та. – 2019. – № 3 (54). – С. 28–31.
8. Колшанский, Г. В. Прагматика языка / Г. В. Колшанский // Лингвистика текста : сб. науч. тр. МГПИИЯ им. М. Тореза. – М., 1976. – Вып. 151. – С. 3–8.
9. Арнольд, И. В. Графические стилистические средства / И. В. Арнольд // Иностр. яз. в шк. – 1993. – № 3. – С. 13.
10. Эффективное речевое общение (базовые компетенции) : словарь-справочник / под ред. А. П. Сковородникова ; редкол.: Г. А. Копнина [и др.]. – 2-е изд., перераб. и доп. – Красноярск : Сиб. федер. ун-т, 2014. – С. 108.
11. Кольцова, Л. М. Художественный текст через призму авторской пунктуации : дис. ... д-ра филол. наук / Л. М. Кольцова. – Воронеж, 2007. – 377 л.
12. Шубина, Н. Л. Пунктуация в коммуникативно-прагматическом аспекте и ее место в семиотической системе русского текста : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.01 / Н. Л. Шубина. – СПб., 1999. – 454 л.
13. Ткаченко, Л. Н. Пунктуационно-графическая организация современного французского нарративного текста: на материале текстов Фр. Бегбедера : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.03 / Л. Н. Ткаченко. – Воронеж, 2013. – 169 л.
14. Маслова, В. А. Параметры экспрессивности текста / В. А. Маслова // Человеческий фактор в языке. Языковые механизмы экспрессивности. – М. : Наука, 1991. – С. 179–204.

REFERENCES

1. Dordzijeva, Ye. V. Jazykovye sriedstva sozdaniya pragmatichieskogo potenciala anglijskogo khudozhestviennogo tieksta : dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.04 / Ye. V. Dordzijeva. – Piatigorsk, 2005. – 179 l.
2. Komissarov, V. N. Tieorija pierievoda / V. N. Komissarov. – M. : Vyssh. shk., 1990. – 253 s.
3. Kudrievatykh, I. P. Kommunikativno-pragmatichieskij potencial jazykovykh sriedstv khudozhestviennogo tieksta kak otrazhenije individual'no-mietaforichieskoj kartiny mira pisatielia / I. P. Kudrievatykh // Russkij jazyk: sistiema i funkcionirovanije. K 100-letiju Bielorussskogo gosudarstviennogo universiteta : materialy IX Mieżhdunar. nauch. konf., Minsk, 19–20 okt. 2021 g. / riedkol.: I. S. Rovdo (gl. ried.) [i dr.]. – Minsk : BGU, 2021. – S. 69–75.
4. Gal'pierin, I. R. Tiekst kak object lingvistichieskogo issliedovanija / I. R. Gal'pierin. – M. : Nauka, 1981. – 138 s.
5. Najer, V. L. Pragmatika tieksta i jejo sostavliajushchije / V. L. Najer // Pragmatika i stilistika. – M., 1985. – Vyp. 245. – S. 4–13.
6. Fiodorov, A. V. Osnovy obshchiej tieorii pierievoda / A. V. Fiodorov. – M. : FILOLOGIJA TRI, 2002. – 416 s.
7. Zyrianova, I. P. Pragmatichieskaja interpretacija grafichieskikh sriedstv v khudozhestviennom tiekstie / I. P. Zyrianova // Viestn. Kurg. gos. un-ta. – 2019. – № 3 (54). – S. 28–31.
8. Kolshanskij, G. V. Pragmatika jazyka / G. V. Kolshanskij // Lingvistika tieksta : sb. nauch. tr. MGPIIYa im. M. Toreza. – M., 1976. – Vyp. 151. – S. 3–8.
9. Arnol'd, I. V. Grafichieskije stilistichieskije sriedstva / I. V. Arnol'd // Inostr. jaz. v shk. – 1993. – № 3. – S. 13.
10. Effiektivnoje riechievoje obshchienije (bazovyje kompetiencii) : slovar'-spravochnik / pod ried. A. P. Skovorodnikova ; riedkol.: G. A. Kopnina [i dr.]. – 2-je izd., pierierab. i dop. – Krasnojarsk : Sib. fiedier. un-t, 2014. – S. 108.
11. Kol'cova, L. M. Khudozhestviennyj tiekst chieriez prizmu avtorskoj punktuacii : dis. ... d-ra filol. nauk / L. M. Kol'cova. – Voroniez, 2007. – 377 l.
12. Shubina, N. L. Punktuacija v kommunikativno-pragmatichieskom aspiektie i jejo miesto v siemiotichieskoj sistiemie russkogo jazyka : dis. ... d-ra filol. nauk : 10.02.01 / N. L. Shubina. – SPb., 1999. – 454 l.
13. Tkachienko, L. N. Punktuacionno-grafichieskaja organizacija sovriemiennogo francuzskogo narrativnogo tieksta: na materialie tiekstov Fr. Begbedera : dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.03 / L. N. Tkachienko. – Voroniez, 2013. – 169 l.
14. Maslova, V. A. Paramietry ekspressivnosti tieksta / V. A. Maslova // Chieloviechieskij faktor v jazykie. Jazykovye miekhanizmy ekspressivnosti. – M. : Nauka, 1991. – S. 179–204.

Рукапіс наступіў у рэдакцыю 14.09.2023